

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11063734>

BO‘LAJAK MAKTAB PSIXOLOGLARIDA TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNIHG SHART-SHAROITLARI

Mirsidikova Aziza Mirvohidovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti “Pedagogika” fakulteti “Psixologiya” kafedrası
assistent o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola bo‘lajak maktab psixologlarida tafakkurni rivojlantirishning shart-sharoitlari yoritib berilgan.

Kalit so‘zlari: *Tafakkur, pozitsionlik, fikrlash, sezgi, idrok, nutq, didaktika, funktsiya, faollik, qobiliyat, shaxs, rivojlanish.*

АБСТРАКТНЫЙ

В данной статье описаны условия развития мышления у будущих школьных психологов.

Ключевые слова: *Мышление, позиция, мышление, интуиция, восприятие, речь, дидактика, функция, деятельность, способности, личность, развитие.*

ABSTRACT

This article describes the conditions for the development of thinking in future school psychologists.

Key words: *Thinking, position, thinking, intuition, perception, speech, didactics, function, activity, ability, personality, development.*

Zamonaviy sharoitda mutaxassislarning tayyorgarligiga qo‘yiladigan talablar sezilarli darajada oshib bormoqda. Kasbiy faoliyatning eng muhim ko‘rsatkichlaridan biri kompetentsiya bilan bir qatorda mutaxassisning qobiliyatidir. Shoshilinch muammolarni aniqlash va samarali hal qilish qobiliyati bugungi kunda mutaxassisning eng muhim sifatiga aylanib bormoqda. Shu bois hozirda tinglovchilarning faol qobiliyatlarini, birinchi navbatda, ularning kasbiy tafakkurini rivojlantirish vazifasi birinchi o‘ringa qo‘yilmoqda. Professional fikrlash - bu muayyan kasbiy sohada qabul qilingan muammoli muammolarni hal qilish usullari, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish usullaridan ustun foydalanish.

Bo'lajak psixologlarning tafakkurini rivojlantirish zarurati ularning kasbiy faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq bo'lib, bu mutaxassis tomonidan hal qilinadigan vazifalarning o'ta murakkabligi va ko'p funktsionalligini aks ettiradi. O'ziga xos xususiyat Amaliy psixologga qo'yiladigan ob'ektiv talablar ularning yaqqol xilma-xilligidan iborat bo'lib, undan bilim, qobiliyat va ko'nikmalarning universalligini talab qiladi. U bir vaqtning o'zida ob'ektga ta'sir qilishning turli usullari va vositalariga ega bo'lgan malakali menejer sifatida ham, uning eng muhim xususiyatlarini aniqlay oladigan ekspert-tahlilchi sifatida ham, professional dizayn elementlarini qayta tiklashga qodir bo'lgan dizayner rovida ham harakat qilishi kerak. uni takomillashtirish maqsadida turli mutaxassislarning faoliyati. samaradorlik, odamlarning ruhiy salomatligini saqlash va ularning psixikasining turli sharoitlarda yanada samarali ishlashi. Psixologning boshqa sub'ektlar bilan o'zaro munosabatlarining xususiyatlarini, shuningdek, kasbiy faoliyatning predmeti mazmuniga refleksiv munosabat xususiyatlarini aks ettiruvchi pozitsiyalarining ko'pligini tan olish uning rivojlanishi muammosini to'liqroq tushunishga imkon beradi. "pozitsionlik" atamasini muomalaga kiritish uchun professional fikrlash. Mutaxassisning kasbiy pozitsiyasi uning kasbiy mentalitetining faoliyatga asoslangan namoyon bo'lishini ifodalaydi, ya'ni. Mutaxassisning kasbiy faoliyatning turli jihatlari va o'zini o'zi qadrlashi bilan bog'liqligi, ular kasbiy vazifalarni bajarish (kasbiy vazifalarni hal qilish), boshqa odamlar bilan munosabatlar va o'zaro munosabatlarining ma'lum bir uslubida amalga oshiriladi.

Psixologning kasbiy pozitsiyasi quyidagi jihatlarni hisobga olgan holda ochilishi mumkin:

- mutaxassisning faoliyat ob'ektiga bo'lgan "qiymatli" munosabati, uning dastlabki muhim parametrlarini olingan buyurtma (maqsad) va ushbu ob'ektni o'z-o'zini rivojlantirishning aniqlangan qonuniyatlariga muvofiq o'zgartirish imkoniyati va zarurati o'lchovini aks ettiradi;

- psixologning ob'ektning ushbu parametrlarini va uning o'rnini (funktsiyasini) boshqa mutaxassislar bilan professional hamkorlikda o'zgartirish bo'yicha kasbiy imkoniyatlari. Ikkita shunday bir-biriga o'xshamaydigan qarashlarni o'zaro bog'lash faqat maxsus kognitiv vositalar

- mezon va ko'rsatkichlardan foydalanish orqali mumkin. Obyektning muhim xususiyatlarini aks ettiruvchi mezon psixologning tafakkuri va uning ilmiy binolari o'rtasidagi bog'liqlikni ifodalaydi.

Natijada, psixologning aqliy vazifasining tuzilishini quyidagicha ifodalash mumkin: Shunday qilib, psixolog tafakkurining o'zi ob'ektni "normal" ishlashga olib keladigan "operator" rolini o'ynaydi va boshqariladigan tizimni normal holatga

qaytarish yo‘llari va vositalarini topishga qaratilgan fikrlash turi "kritik" tip deb ataladi. fikrlashdan. Mezonli fikrlash stajorning (psixologning) birinchi navbatda tizimning muhim parametrlarini aniqlash va agar kerak bo‘lsa, ularga mos ravishda uni me‘yorga qaytarishning adekvat vositalari va usullarini tanlash qobiliyati bilan tavsiflanadi. Shuni ta‘kidlash kerakki, boshqariladigan tizimni me‘yoriy ko‘rsatkichlarga qaytarish yoki normadan chetga chiqishning oldini olish yo‘llari, vositalari va vositalarini izlash psixologning kasbiy faoliyatining umumiy mazmunidir.

Bunda psixologning kasbiy tafakkurining asosiy mazmuni kasbiy faoliyat ob‘ekti va uni o‘rganish va ta‘sir qilish usullari haqidagi ilmiy bilimlardan iborat bo‘lib, uning faoliyat obyektiga nisbatan vazifalari quyidagilardan iborat:

- obyektning eng muhim parametrlarini (mezonlarini) ro‘yxatga olish orqali ob‘ektning haqiqiy holatini uning normativ talablarga muvofiqligini diagnostikasi (tafakkur faoliyatining tadqiqot turi);

- obyektga ta‘sir qilishning adekvat vositalari va usullarini tanlash, ob‘ektga bevosita ta‘sir qilish orqali o‘zgarishlarni amalga oshirish (tafakkur faoliyatining boshqaruv turi);

- ob‘ektning ishlashi va o‘zini-o‘zi rivojlanishini oldindan belgilab beruvchi mavjud me‘yoriy-huquqiy bazalarning etariligi va muvofiqligini baholash, ob‘ektning xususiyatlarini va uning ishlash shartlarini standartlashtirish va qayta normallashtirish (loyihalash) (fikrlash faoliyatining dizayn turi). Psixolog fikrlash faoliyatining belgilangan turlarini hammuallifi sifatida harakat qilib, oxir-oqibatda ob‘ektga kompleks ta‘sir ko‘rsatishga qodir va uning kasbiy, mezonga asoslangan fikrlashini rivojlantirish psixologik jihatdan to‘liq shakllanishning muhim shartidir.

Faoliyat yondashuvi bilan ta‘limning yetakchi elementi kelajakdagi kasbiy faoliyatdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishning mezonga asoslangan usullari hisoblanadi. Bunday holda, ilmiy komponent amaliy muammolarni hal qilishni ta‘minlaydigan "texnologik" deb ataladigan bilimlarning katta hajmini jalb qilish tavsiflanadi. Talabalarning kasbiy fikrlashning turli turlarini egallashi ta‘lim mazmunini tizimlashtirishning yetakchi tamoyilini fan sifatida psixologiya tuzilishi asos qilib olingan mavzudan mavzuga izchil o‘zgartirish bilan birga keladi. Bitiruvchining kelajakdagi kasbiy faoliyati strukturasi va stajorning kasbiy va shaxsiy fazilatlarini o‘zgartirish "traektoriyasini" hisobga oladigan ob‘ekt. Shu bilan birga, talaba uchun psixologiyani (o‘zlashtirish ob‘ekti sifatida) o‘zgartirishga umumiy tendentsiyani o‘quv davrlari bilan solishtirganda shartli ravishda quyidagi vektor bilan ifodalash mumkin: 1-o‘quv yili – psixologiya ilmiy bilimlar tarmog‘i, ijtimoiy-tarixiy amaliyot sohasi va o‘z-o‘zini bilish vositasi sifatida; 2 va 3-o‘quv yillari - psixologiya psixologik tadqiqot va psixologik ta‘sir vositasi sifatida; 4 (5) o‘quv yili - kasb va

professional jamoa doirasidagi mutaxassislik sifatida psixologiya. Mutaxassislar tayyorlash tizimida psixologiyaning o'rnini va rolining o'zgarishi haqidagi ushbu tushunchaga muvofiq, asosiy e'tibor ilmiy bilimlarni o'zlashtirishning kognitiv darajasidan va assimilyatsiya natijalarining an'anaviy rasmiylashtirilgan ko'rsatkichlaridan bosqichma-bosqich o'tkaziladi. Amaliy va uslubiy bilimlar bo'lajak mutaxassisning kasbiy faoliyatidagi qiyinchiliklarni bartaraf etishning mezonli asoslangan yo'llari va shunga mos ravishda tinglovchilarning kasbiy tafakkurini rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladigan yaxlit psixologik-pedagogik bilimlarni faol o'zlashtirish.

Ko'rib chiqilayotgan rivojlanish bo'yicha yetakchi bo'lgan ba'zi o'quvchilar buni eng yorqin tarzda tavsiflaydi. Ular "bularning hammasi oddiy, qiziq emas, jozibali emas, bay'at" va hokazolarni ochiq aytishgacha borishadi. Mavhum-tahliliy fikrlash imkoniyatlaridan zavqlanish, hayratlanish o'rnini hamma narsa ma'lum bo'lishi, zerikarli bo'lishi, va takrorlanadi. Hissiy baholash tafakkur rivojlanishini yangi yo'nalishga o'tkazishga xizmat qiladi. Rivojlanishdagi yangi qadam e'tiborni tafakkurga o'tkazish, ma'lum ob'ektlar va hodisalar atrofida umumlashtirilgan bilimlarni birlashtirish bo'lishi mumkin, bunga bilinçaltı zaxiralaridan foydalanadigan intuitiv fikrlash orqali erishiladi. Kuzatishlar, suhbatlar, so'rovlar shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik bolalarda intuitiv-evristik tafakkurning ko'rinishlari bolalik davrida bo'ladi, ular vaqti-vaqti bilan o'smirlik, o'smirlik davrida sodir bo'ladi, ammo bu davrlarda uning to'liq rivojlanishi uchun sharoitlar hali mavjud emas. a) Sekin boshlash. Intuitiv-evristik fikrlashning rivojlanishi bilimlarni sintez qilish qobiliyatini rivojlantirish bilan bog'liq: birinchi navbatda, qiziqish hodisalarining obrazli-sensorli aksini va ularni mantiqiy va kontseptual tushunishni uyg'unlashtirish nuqtai nazaridan. U inkor etishdan so'ng, asosiy bo'lgan fikrlashning oldingi shakllarini yengib chiqqandan keyin paydo bo'ladi Intuitiv-evristik fikrlashning rivojlanishining boshida, ruhning faollashtiruvchi harakatlariga ichki qarama-qarshilik juda katta, ular g'ayrioddiy. Qanchalik kam bo'lsa, shuncha katta bo'ladi. Olingan natijalar soni ma'lum darajada "ko'chki kabi" o'sishi mumkin. Shu bilan birga, "ijodkorlik doirasi" ko'pincha to'liq kuzatilmaydi: yangi natijalarni olish hayotda olingan natijalarni amalga oshirishdan, ba'zan esa uzoq vaqtdan ajralib turishi mumkin. Buning uchun subyektiv tushuntirishlar boshqacha bo'lishi mumkin: "Men natijalar to'g'ri ekanligiga ishonch hosil qilishni xohlayman", "Hamma narsaga vaqtim yo'q". Ular har xil bo'lishi mumkin, ammo shunga qaramay, bu ko'pincha shunday bo'ladi. c) sekinlashuv. Intuitiv-evristik fikrlash ko'p natijalar mavjudligi sababli sekinlashadi; ular ko'pincha bir-biri bilan bog'liq emas, "sintez sohalarini sintez qilish" vazifasi paydo bo'ladi (xuddi shunday: bir qator she'rlarni yozgandan so'ng she'r yaratish zarurati), odatda

natijalar soni o'rtasida qarama-qarshilik mavjud (g'oyalar, yangi g'oyalar) va ularning hayotga tadbiiq etilmayotganligi - yanada jadallik bilan yaratilishi borgan sari ko'proq yangi natijalar unchalik asoslanmaydi, hayotga yangi natijalarni joriy etish zarurati keskinlashadi. Agar ushbu amaliyot yaxshilansa, siz yangi natijalarga intishingiz mumkin. Hayot davomida psixologik funktsiyalarning rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlik rasmda ko'rsatilgan grafik yordamida tasvirlanishi mumkin. Olim dam olish maqsadida bo'sh vaqtlarida rasm chizadi. Uning uchun rasm chizish orqali dam olish samaradorlikni ta'minlash vositasidir, asosiy maqsadlar analitik ilmiy ishdadir. Vaqt o'tishi bilan, olim chizishga berilib, unda tobora kuchli ilhomlarni boshdan kechirib, tobora qimmatli natijalarga erishib, ehtimol atrofdagilarning bir qismi tomonidan qabul qilingan holda, olim vosita bo'lgan narsani aylantiradi. oxiri. Ratsional analitik fikrlashdan asosiy sifatida foydalanishni nazarda tutadigan oldingi ish, transformatsiyaning boshida o'zgarishsiz qolishi mumkin, chunki u xatti-harakatlarning yangi yo'nalishiga "xizmat qilishi" va unga sharoit yaratishi mumkin. Ixtiyoriy rassom rasmlarni sotishga ishonchsiz bo'lishi yoki ularni sotishni xohlamasligi mumkinligi sababli, davom etayotgan ilmiy ish rasm uchun zarur bo'lgan moddiy sharoitlarni saqlab qolishi mumkin. Subyektiv psixologik darajada sezilarli o'tish odatda xatti-harakatlarni tartibga solish tizimlarining o'zgarishini anglatadi. Sobiq xulq-atvorni oqilona tartibga solish, intuitiv-evristik fikrlash tomonidan boshqariladigan to'g'ri, tushunilgan, cheklaydigan va "oldinga yo'l qo'yadigan" xatti-harakatlar bilan bog'liq bo'lib, uning asosiy vazifasi butunni ko'rishning "epizodlarini" yaratishdir. Asosiy bo'lgan ratsional analitik fikrlash intuitiv-evristik tushunchalarni tayyorlash, qiziqish hodisalarining yaxlit tasavvurlarini yaratish bosqichiga aylanadi. Tafakkur rivojlanishining ikkinchi bosqichidan uchinchisiga o'tishda saqlanish bilan inkor etish so'z va harakatlarda asosiy, ya'ni oqilona, konseptual-mantiqiy bo'lib namoyon bo'lgan tafakkurning o'zini namoyon qilishida namoyon bo'ladi. faqat ijodkorlik bosqichi sifatida muhim, u intuitiv harakatlarni tayyorlaydi, bu esa o'z navbatida asosiy bo'lib, endi eng katta ahamiyatga ega va xatti-harakatni boshqarish uchun "huquq" beradi. Ratsional fikrlash, ta'bir joiz bo'lsa, "ongning markaziy qismidan chetga suriladi", u to'g'ridan-to'g'ri xulq-atvor huquqidan mahrum bo'ladi, bu uning inkoridir, lekin u intuitiv fikrlashni tayyorlashda zarur bo'g'in rolini o'ynashda davom etadi. harakatlar, bu uning saqlanishi. Psixologik funktsiyalar nisbatining o'zgarishi hissiyotlar yordamida amalga oshiriladi. Tuyg'ular yangi (intuitiv-evristik fikrlashni) ta'kidlaydi, uning inson uchun ahamiyatini ta'kidlaydi, shuningdek, boshqa fikrlash shakllarining "kuchini ag'daradi", ularni chetga surib qo'yadi, ularning ma'nosi va harakatini cheklaydi. Tuyg'ular o'zgaruvchan rolni bajaradi, fikrlash funktsiyalarining xulq-atvorga va umuman tanaga nisbatini

o'zgartiradi. Ushbu o'tish mohiyatan psixofiziologik xususiyatga ega. Shuning uchun, ijodkorlikni o'zlashtirishning dastlabki bosqichlarida his-tuyg'ular ko'pincha kuchli bo'ladi. Vaqt o'tishi bilan neytral so'zlar bilan ifodalangan "saqlanish bilan rad etish" shakllarini oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. Toshkent, 1997.
2. M.V.Gamezo, I.A.Domashenko. Atlas po psixologii. Moskva, 1986.
3. P.I.Ivanov. Umumiy psixologiya. Toshkent, 1967
4. V.Karimova. Psixologiya. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2002.